

'ענין שלש פרשיות הנאמרות כאן (בסדר בהר): פרשת שמיטה ופרשת דרור עבדים ביובל, ופרשת ריבית; הוא שהש"י מזהיר לישראל שלא ישימו בטחונם בשום דבר הנראה לעיני האדם שיוכל לבטוח בו. ואלו השלשה דברים: שמיטה, ויובל, וריבית — הם ב'עולם' 'שנה' ו'נפש'; —

כי קנין שדות וכרמים הוא קנין שיש לאדם ב'עולם' אשר יוכל לבטוח בו. וצוה הש"י נגד זה מצות שמיטה, היינו שלא ישים האדם בטחונו בהם, ויראה כי לה' הם, כי בשנת השמיטה אין לאדם שום הכרת קנין בקנינו, ויראה כי לה' הארץ.

ונגד הביטחה שיש לאדם ב'זמן', היינו שיש לו מבטח שיאסף הון מחיר הזמן, היינו שיקח ריבית — אמרה תורה לא תקח מאתו נשך, כי עיקר ריבית הוא שלוקח מחיר הזמן, כמאמר הגמרא 'כלל דרביתא כל אגר נטר ליה אסור'.

ונגד קנין שיש לאדם בנפשות עבדים ויכול לבטוח בהם שישתמש בהם לכל צרכיו, נגד זה צוה הש"י מצות דרור עבדים ביובל, היינו, שיראה האדם שאין לו קנין בגופם וצריך לשלחם לחפשי, וגם בעת היותם עבדים, צוה הש"י שלא ירדה בו בפרך, היינו שיבין שאין גופו שייך לו. וצוה הש"י אלו שלשה המצוות, היינו שנראה שה'עולם' 'שנה' וה'נפש' — אין שום מבטח לאדם בהם, רק ה' הוא מבטח האדם.

ולזה סיים אחר פרשיות האלו אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים — פירוש, הטובות שאינם בקדושה הם במיצר וצמצום, לתת לכם את ארץ כנען — היינו, הטובות שהש"י ישפיע לנו יהיו בקדושה ונוכל להתפשט בהם, כי הש"י ינחיל טובה בקדושה נחלה בלי מצרים'. (מי השלוח — בהר)

דף יז

'יכול אפילו חלה...' — פירוש, חלה ולא ברת. אבל אם ברת וחלה, ואפילו חלה ואחר כך ברת — חייב להשלים, שיכול הרב לומר לו, אילו היית אצלי לא היית נחלה, או היית מבריא במהרה. (ראשונים, עפ"י הירושלמי).

עוד אמרו בירושלמי: מה ראית לרבות את זה ולהוציא את זה, אחר שריבה הכתוב ומיעט — מוציא אני את זה (חלה, מחיוב השלמת עבודה) שהוא ברשותו. מרבה אני (לחיוב השלמה) את זה — (בורח) שאינו ברשותו. ולכאורה היה ראוי לומר הטעם הפשוט, שזה אנוס וזה אינו אנוס. ונראה שנקט הירושלמי שאין חילוק בין אם ברת מרצונו או מחמת אונסין, בשניהם נתרבה לחיוב השלמה, לכך נקט הטעם לפי שאינו ברשותו. וכן נראה לכאורה שאין חילוק אם חלה לאונסו או גרם לכך בפשיעתו, בשניהם פטור.

'כגון שברח ופגע בו יובל' — ופשוט לגמרא שהיובל מוציא, כי דוקא בשש אינו יוצא, מפני יתור הכתוב שש שנים יעבד. (תורא"ש)

— מבואר כאן שאם פגע בו היובל, אינו חייב להשלים את עבודתו אבל אינו זכאי בהענקה. ויש מן הראשונים שנסתפקו האם חייב על כל פנים לשלם לו דמים עבור כל אותה התקופה שברח ולא עבד לו, או אפשר שאין זה אלא גרמא בניזקין, כמבטל כיסו של חברו. וחלוקות הדעות בדבר.

(עריטב"א; שיטה לא נודעה למי. וע"ע בספר המקנה; שו"ת חות יאיר קנא; אבני נזר אה"ע תלב; חזון איש ב"ק כא, כט; שו"ת ראנ"ח סוס"י ה).

ויש שנראה מדבריהם שחייב העבד להשלים עבודתו לאחר היובל, כפי הזמן שחיסר בעבודתו. [ומדובר בגמרא שברה מיד כשנמכר ולא עבד עד היובל כלל, ולכך אין לו הענקה. או באופן שברה סמוך ליובל והרב אינו מקפיד על הזמן הזה, ומכל מקום אין לו הענקה. ע' במאירי].

ומשמע מדברי הראשונים שהגידון להשלים לרב אינו משום חובו שנתחייב לעבד את הרב ולא פרעו, אלא משום דין 'מויק' בלבד. והטעם, שאין עבודת העבד כחוב ממוני שחייב לרבו, אלא כיון שנקנה הרי הוא של רבו, וזכאי רבו להעבירו. סברא זו יש לה סמך בדברי הרדב"ז ח"א רז. וכ"כ כדבר פשוט במנחת שלמה (עד ד"ה גם צ"ע), שאין על העבד שום 'חייב ממון' אלא שעבוד לעבודה.

'אפילו חלה כל שש, והתניא חלה שלש...' — כתב הרי"ד שכן גורסים בגוף הברייתא, 'חלה כל שש', שאם לא כן אין מקום לקושיא, שהרי יש לפרש מאי 'חלה' דקתני — בתוך שש ולא כל שש.

'חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים...' הא חלה ארבע נעשה כמי שחלה כל שש וחייב להשלים' — התוס' פרשו (עפ"י הכתוב בספר ישעיה) ששלש שנים הם 'שני שכיר', ולכן כשעבד שלש הרי זה בכלל 'שכיר' ואינו חייב להשלים. וכן משמע מדברי הרמב"ם (עבדים ב,ה). וגם ראב"ע כתב כן בפשט הכתוב 'משנה שכר שכיר'. ואילו הרשב"ם דחה זאת בתוקף.

על פי הסבר זה יש שכתבו (ראב"ע שם; הגהות מרדכי — פרק האומנין. ומובא ברמ"א חו"מ שלג,ג) שצריך לזוהר שלא ישכיר אדם את עצמו ליותר משלש שנים, אף על פי שאינו עבד ממש, אבל יוצא מכלל 'שכיר', ויש לחוש משום כי לי בני ישראל עבדים.... ויש חולקים על כך. וגם לאוסרים, אין זה איסור תורה. (ע' לשון הגר"א שם, ומפורש כן בקצות החשן).

[וכבר דן החתם-סופר בתשובותיו (או"ח רו; חו"מ קעב — מובא בפתחי תשובה שם) האם ובאלו אופנים מותר לחתום על 'כתב רבנות' להתמנות בקהילה יותר משלש שנים. וע"ע בשו"ת חות יאיר קמ וקצות החשן שם, האם בכלל האיסור עבודה שיש בה משום מצוה ועבודת ה'].

הריטב"א כתב טעם אחר לחילוק הגמרא בין שלש לארבע: כאשר חלה יותר משלש, יש כאן אומדן דעת דמוכח, שלא מכר על דעת כן, ולכן זמן מחלתו לא ייחשב לו וחייב להשלימו.

ולכאורה לשיטה זו, הקובע הוא רוב זמן הקנין ולא דוקא שלש שנים. וכן יש לדייק בתורי"י הוקן. ולפי זה, אם יוצא ביובל או בגרעון כסף קודם שש, והיה חולה במשך מחצית זמן קנייתו, הגם שלא עבד שלש שנים — פטור. ולא כן לשיטת התוס'. וע' במאירי.

וע' בראשונים כאן שדנו על שכיר שחלה, האם יש לדמותו לדין העבד. וע"ע בזה בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פה; שפה); קובץ שעורים וגליוני הש"ס. ואפשר שמחלוקת הראשונים תלויה בשאלה זו; אם הוא דין מסוים בעבד עברי ואינו משום אומדנא, אזי אין לנו ללמוד לשכיר דעלמא. [ואף בעבד המוכר עצמו יש לברר דינו, שהרי אין שייך בו גזרת הכתוב אלא הכל לפי אומדן דעת המוכר והקונה. וצ"ע. 'אילת השחר'], אך הדעות המשוות שאר שכירים לעבד, סוברות שחילוק הגמרא חילוק של סברא הוא. [אלא שיש לחלק מטעם אחר; בין שכירות פועל לעבודה מסוימת, שכל שלא עבד, אפילו באונס — אינו נוטל, וכמו קבלן. ובין עבד המשועבד לכל עבודה שיאמר לו רבו, שאינו דומה לקבלן. עריטב"א. וע"ע באבני נזר (חו"מ מחודש ג,ו), באור הוכחת התוס' מעבד לשכיר שחלה].

ולפי שתי השיטות, מה שאמרנו 'ארבע' לאו דוקא, אלא כל יותר משלש. כן כתב המשנה-למלך (עבדים ב,ה).

זואי בצר ליה מחד מינא וטפי ליה מחד מינא לית לן בה' — משמע, כתבו הרמב"ן והרשב"א, שאפילו לכתחילה יכול לפחות לו ממין אחד ולהוסיף מין אחר, ודלא כדעת 'יש מפרשים'. ומה שנקט רבי מאיר 'חמש סלעים מכל מין ומין' — יש לומר, להשמיענו אגב דרכו שמחמש סלעים שבפדיון הבן למד זאת.

(ע"ב) '... והנמכר לעובד כוכבים אינו עובד לא את הבן ולא את הבת' — התוספות (בב"מ ע"א). כתבו שנקט 'בת' אגב 'בן', כי אין בדבר חידוש, שהרי אפילו בנמכר לישראל שעובד את הבן, אינו עובד את הבת.

ואולם יש מקום בסברא לומר שהואיל ובדיני ירושה של הגוי אין חילוק בין בת לבן, היה ניתן לחשוב שאע"פ שבישראל אינו עובד אלא את הבן, בנכרי אין חילוק בין בן לבת. ואולם יש לומר שהדין הזה שהעבד עובד את הבן, אינו מדיני ירושה ונחלה הכלליים, אלא דין מיוחד הוא שהבן קם תחת אביו לענין עבד, ולפי זה אכן אין לחלק בין נמכר לישראל לנמכר לגוי, וכהנחת התוס'. עוד יש מקום בסברא לומר, שזה שהתמעטו שאר יורשים בעבד, אינו משום שאין להם כח ירושה, וגם לא משום שדין הוא בדיני העבד שאינו חייב לעבוד לאחר — שאז אכן פשוט שגם הנמכר לגוי אינו עובד את היורשים, אלא אפשר שהוא דין 'ציאה' כשאר יציאות העבד, שיוצא הוא במיתת אדונו, ולכן היה מקום לחשוב שבנמכר לגוי לא תהא נוהגת בו יציאה זו, כשם ששאר יציאות הנוהגות בישראל אינן נוהגות בו. (עפ"י שיעורי ר' שמואל).

'דבר תורה עובד כוכבים יורש את אביו' — דוקא את אביו, אבל שאר הירושות — מניחים אותם לנהוג כפי מנהגותם (רמב"ם נחלות ו,ט). ונראה בבאור דבריו [דלא כדברי המנחת-חינוך ת], שלגבי בן, דין תורה שהוא היורש את אביו הגוי, ואם גם לפי מנהגם אינו כן — אין להם כח לשנות. אולם ביחס לשאר יורשים, הולכים אחר מנהגם גם בדיני ישראל. והיורש הקודם לפי חוקיהם, הוא הבעלים האמיתי לפי דין תורה — גם כלפי ישראל.

נמצא לפי זה, נכרי שהפקיד פקדון אצל ישראל, ומת — חייבים להחזיר לבנו. ואם אין לו בן — למי שהוא יורשו על פי דיניהם. [ובמאירי משמע שאין חילוק בין בן לשאר יורשים, ולעולם הולכים אחר נימוסיהם]. (מנחת שלמה פו. והדגיש שהדברים אמורים באופנים שאין שייך 'דינא דמלכותא דינא'. וע"ע באילת השחר; שבט הלוי ח"ו רל).

ותימה על הגאון ר"י ענגיל, שכתב להסתפק בדין שאר קרובים, ולא זכר שר את דברי הרמב"ם המפורשים.

'גר יכול לומר לעובד כוכבים: טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות... אלא מדרבנן, גזירה הוא דעבוד רבנן שמא יחזור לסורו' — הלכך מותר להחליף ירושתו קודם שזכה בה, כי לא תקנו לו חכמים ירושה כי אם בהיתר, אבל האיסור, לא זכה בו מעיקרא (ראשונים). ואם תאמר, אף על פי שלא זכה באיסור מכל מקום הוא חפץ ורוצה בקיומו בעולם, שהרי על ידי קיומו מרויח ממון אחר — הקלו חכמים בירושת הגר, גזירה שמא יחזור לסורו. (עפ"י ע"ז סד. ומשום שאיסור 'רוצה בקיומו' אינו אלא מדרבנן, לכך הקלו בו בירושת הגר — ע' אגרות משה יו"ד ח"א נא).

ע' בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג ס) אודות אסיר המוכר לגוי את מנות האוכל החמץ שיגישו לו בפסח — שכיון שלא זכה בחמץ, אין איסור להחליפו, וכדין החלפה בירושת הגר. וכתב שאין זה בגדר 'רוצה בקיומו', כי אף אם יאבדו את כל החמץ המוכן לאסירים, הלא יתנו להם לאכול מאכלים אחרים, ע"ש. [וע' בשו"ת הרדב"ז (ח"א רמ) שלא אסרו 'רוצה

בקיומו' אלא בע"ז ויין נסך, ולא בשאר איסורי הנאה].

'שמא יחזור לסורו' — לקלקולו, כמו סורי הגפן נכריה (ירמיה ב, כא). או מענין סורו טמא. (עריטב"א. וצ"ב לפי זה הביטוי 'מפני שסורו רע', וכי יש קלקול רע וקלקול שאיננו רע. ויש מפרשים 'לסורו' — לשרשו וליסודו, לתחילת ענינו. ע' ריש ספר תקנת השבין, עמ' 4).

'וגר את הגר אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים' — מה שלא תקנו לו לירש את אביו הגר, כשם שתקנו לו לירש את אביו הגוי — שני טעמים בדבר: א. כשהגר מת, מן הדין יש לכל אחד מישראל זכות בנכסים, הלכך לא תקנו חכמים להפקיע את זכות הישראל. ב. אין חשש שיחזור לסורו, כי כיון שאביו ישראל, לא תועיל לו חזרתו לקבל את ירושת אביו, מאחר ועל פי דין ישראל לא יתנו לו הירושה. וטעם זה אינו שייך אלא בזמן שידינו תקיפה ואין חוק הגויים שולט. (תוספות יום טוב — סוף שביעית. ובתורא"ש מובא הטעם השני בלבד).

*

הענקה

'איתא במדרשים: ומה רשעים שנמכרו בגנבתם אמר הקב"ה העניק תעניק, צדיקים שעושין רצונו של מקום על אחת כמה וכמה שיפרע להם הקב"ה שכר טוב. כי זאת משפט התורה, כאשר משלים עבודתו צריכין להעניקו, ומכל שכן כשמשלים האדם שליחותו בעולם הזה — יש לו הענקה. ויש פלוגתא בגמרא, חד אמר אם נתברך הבית בגללו מעניקין לו וחד אמר אפילו לא נתברך. ומסתמא הם שני מיני הענקה, למי שנתברך ולמי שלא נתברך. אף על פי כן, כל אדם עושה שליחות הבורא ית"ש בעולם. והגם כי היגיעה בעולם הזה השפל באה על ידי חטא הראשון, שמקום אדם הראשון היה בגן עדן — מכל מקום הרי אפילו מי שנמכר בגנבתו יש לו הענקה. והנה שבת הוא מעין עולם הבא, ולכן יש בו בחינת הענקה לבני ישראל, והוא בחינת נשמה יתרה לכל אחד כפי עבודתו בימי המעשה. וכמו שזכו בני ישראל אחר העבודה במצרים לקבלת התורה, שהיא גם כן הענקה, כמו כן בכל גלות, הגם שבאה על ידי החטאים, מכל מקום דין הענקה להם'. (שפת אמת — ראה תרנ"ט)

דף יח

הערות ובאורים בפשט

'ודלמא ישראל מומר שאני?!' — עשו נקרא 'ישראל מומר' לפי שבא מיצחק ורבקה, וגם נימול לשמונה [וזה דלא כמו שכתב החת"ס (יו"ד רמה) שעשו לא זכה להמול, לפי שהיה אדום שמסוכן למולו, ו'כמדומה דראיתי באיזה מקום בדברי רז"ל נגד זה'].
 סג

העבודה בתקופה שברח. ויש שמשמע מדבריהם שחייב להשלים עבודתו לאחר היובל. (ע' מאירי).

חלה העבד ונאנס מלעבוד — אינו חייב להשלים. ודוקא אם עבד שלש שנים, אבל ארבע (כלומר, יותר משלש. משל"מ ועוד) — חייב. ואם עושה מעשה מחט בחליו, אפילו חלה כל שש — אינו חייב להשלים.

א. ברח וחלה, או חלה וברח — חייב להשלים. (ירושלמי).

ב. כאשר חלה יותר משלש שנים, מסתבר שמשלים את כל הזמן, לא רק את הזמן העודף על שלש, שכך הן כל מדות חכמים (ריטב"א, וכגון החזרת אונאה. מאירי). ויש דעה החולקת (מאירי בשם "ש חולקין").

דף יז

לג. א. ממה מעניקים לעבד, וכמה? האם מעניקים לעבד שלא נתברך הבית בגללו?

ב. האם עבד או אמה שמת אדונם, עובדים את הירוש?

א. מעניקים לעבד מכל דבר שישנו בכלל ברכה, כצאן גורן ויקב המפורשים בכתוב — בעלי חיים וגידולי קרקע. לדברי רבי שמעון, יצאו כספים מכלל זה. ולדברי רבי אליעזר בן יעקב — יצאו פרדות. [אבל לרבי שמעון, פרדות משתבחות בגופן ובכלל ברכה הן. ולראב"י כספים, עושה בהם עסק ובכלל ברכה הם. ולפי גירסת כמה ספרים (מובא בתוס'), כספים נתמעטו לדברי הכל].

אין לאדון נכסים שמעניקים מהם — אין מוטל עליו שום חיוב הגוף להעניק. (כן נקט כדבר פשוט באבני נזר אה"ע תלא,ו).

ולכאורה נראה שאם נותן לו בדבר שאין בו ברכה, והעבד רוצה בכך — מקיים מצות העניקה, [וכדוגמת מה שכתבו הראשונים שסברא פשוטה היא שוהה כסף ככסף כל שמדעת שניהם הוא. ואף לדעת החולקים ומצריכים קרא, נראה שכאן הקפידה תורה לטובת העבד, וכל שנוח לו בדבר אחר, מתקיימת העניקה באותו המין]. ויש מקום לומר לפי זה שאם אין לו מינים שיש בהם ברכה, מחויב להעניק דברים אחרים, שאם אי אפשר להיטיב לו במלואו מדוע יחסיר לו הכל, מה גם שהעבד מעדיף זאת מלא-כלום. וצ"ע).

כמה מעניקים לו; —

לדברי רבי מאיר, חמש עשרה סלעים. (ריקם — ריקם מפדיון בכור, מה להלן חמש סלעים אף כאן חמש סלעים מכל מין ומין המוזכר בכתוב. ואם פחת מאחד והוסיף באחר — אין לחוש).

הרמב"ן והרשב"א נקטו [דלא כ"ש מפרשים'], שאף לכתחילה יכול לפחות ממין אחד ולהרבות לו ממין אחר. והריטב"א צדד לומר שעל כל פנים חייב ליתן לו משלשת המינים שבכתוב, אם מעט אם הרבה. (ואין משמע כן ברמב"ן. ונראה מהמשך דברי הריטב"א שגם לשיטתו אין חייב מאותם מינים המפורשים דוקא, אלא יתן מכל שלשה מינים שיש בהם ברכה.

רבי יהודה אומר: שלשים סלעים (גזרה שוה 'נתינה — נתינה' מקנס של עבד).

רבי שמעון אומר: חמשים. ('מיכה — מיכה' מערכין, ונותן מהמרוכה שבערכין משום שנאמר אשר ברכך).

הלכה כרבי יהודה. (רמב"ם ועוד).

נתברך הבית בגללו — מוסיפים על הענקו (אשר ברכך — הכל לפי ברכה תן לו). לא נתברך — אין פוחתים לו מהשיעורים האמורים (העניק תעניק — מכל מקום). רבי אלעזר בן עזריה אומר: דברים ככתבם. נתברך בית בגללו — מעניקים לו. לא נתברך — אין מעניקים לו.

הלכה כדעה ראשונה. (רמב"ם עבדים ג,יד; סמ"ג).

כתב בספר החינוך: מצוה להעניק לשכיר מבני ישראל עם גמר שכירותו. ויש ללמוד מכך שאם נתברך העסק בגללו, יש ליתן לו לפי מדת הברכה. (עפ"י 'טעם ודעת' לגר"מ שטרנבוך שליט"א — ראה).

ב. עבד עברי הנמכר לישראל, עובד את הבן כאשר מת אדוניו, אבל לא את הבת ושאר היורשים. (ועבדך שש שנים — לך ולא ליורש. שש שנים יעבד 'יעבדך' אין כתיב) — הרי לבן אמור. מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה. ואעפ"י שהאח קם תחת אחיו ליבום, כלום יש יבום אלא במקום שאין בן, הא יש בן אין יבום).

בספר המקנה כתב לחדש שהעבד אינו עובד את בן הבן. ויש מי שכתב לדון בדבריו. (ע' בשעורי ר' שמואל).

כתב המנחת-חינוך (מב): אין הבכור נוטל פי שנים בירושת עבד עברי. (ע"ע בשעורי ר' שמואל).

הנמכר לעובד כוכבים (או לגר. ב"מ ע"א), אינו עובד לא את הבן ולא את הבת (וחשב עם קנהו — ולא עם יורשי קונהו).

הנרצע אינו עובד לא את הבן ולא את הבת (ורצע אדניו... ועבדו לעולם — ולא את הבן ולא את הבת).

אמה העבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת (ואף לאמתך תעשה כן — הקישה הכתוב לנרצע).

דפים יז — יח

לד. מהם דיני ירושה לגוי ולגרי?

אמר רבא: דבר תורה, נכרי יורש את אביו הנכרי (וחשב עם קנהו — ולא עם יורשיו, מכלל שיש לו יורשים. רבי חייא בר אבין אמר רבי יוחנן, מכי לבני לוט נתתי את ער ירשה).

א. כתב הרמב"ם (נחלות ו,ט): דוקא את אביו, אבל שאר הירושות, מניחים אותם לנהוג כפי מנהגותם. והיורש לפי חוקיהם, הוא הבעלים על הממון על פי דין תורה, משא"כ לגבי ירושת הבן, גם אם לפי מנהגם אינו כן, אין להם כח לשנות דין תורה שהבן יורש (מנחת שלמה). ובמאירי משמע שאין חילוק בין בן לשאר יורשים, לעולם הולכים אחר נימוסיהם.

ב. משמע מרש"י (ביבמות סב.) שכן ובת שוים בירושת אביהם. וע' בהרחבה בפרי יצחק ח"ב ס.

גר את הגוי — אינו מדברי תורה (מפני שהוא כקטן שנולד) אלא מדברי סופרים, שלא יחזור לסורו.

א. יש מי שצדד לומר שדין זה אמור רק בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם, אבל בלאו הכי,

אין כח ביד הגר לירש את אביו הגוי, אם בדיניהם אינו יורשו הוא אלא אחר, שאין אומרים

'הפקר בית דין הפקר' כלפי ממון של נכרי. ולפי זה אסור לגר לתפוס הירושה, שגזל

עכו"ם אסור. (עפ"י דבר אברהם ח"א א,ה).

ב. חזר זה לסורו, ואדם אחר החזיק בנכסים — אין מוציאים הנכסים מהמוחזק כדי ליתן לזה. (מאירי).

גוי את הגר (שנתגייר האב) וגר את הגר (אב ובנו שנתגיירו) — אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים. ומכל מקום אמרו שהלווה מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו, אם החזיר לבניו — רוח חכמים נוחה הימנו. וחילקו בגמרא בין אם לידת הבנים היתה בקדושה, שגירותם היתה ברחם אמם, בין אם נולדו שלא בקדושה ואח"כ נתגיירו.

לפרש"י, רוח חכמים נוחה במחזיר לבנים שנוולדו בקדושה, משום שנראים כבנים גמורים שלו. [ויש אומרים, דוקא כשהאם גם היא היתה נכריה אבל אמו מישראל, אין הבן מתייחס אחר האב כלל, ואין רוח חכמים נוחה מהמחזיר לו. עפ"י ר"ש ועוד, בישוב קושית התוס' מאיסור גיורא. והר"ד חולק. וכן משמע בתוס'. וע' אמת ליעקב]. אבל בנוולדו שלא בקדושה — אין רוח חכמים נוחה הימנו, כלומר אין מחזיקים לו טובה בכך, ואם עשה כן אינו ראוי לא לטובה ולא לקללה (וכן נקט הרשב"א לעיקר, מדלא אמרו 'רוח חכמים אינה נוחה הימנו'). ובתורא"ש כתב שיש קפידא בדבר, כי נראה שמטעם ירושה הוא מחזיר לו, ויבוא לומר שיש לו יחוס וקורבה ועלולים לבוא לידי קלקול שיאמרו אין קדושין תופסין באשת אביו, ויפטור אשת אחיו בחליצה.

לפירוש רש"י, אם אינו מחזיר לבנים שנוולדו בקדושה — כתבו הרשב"א והריטב"א, רוח חכמים אינו נוחה הימנו, שעושה דבר שאינו ראוי. ואולם מדברי הר"ד מבואר שאין זה מעשה שאינו הגון.

ור"י פירש, בבנים שנוולדו בקדושה — אין רוח חכמים נוחה הימנו, מפני שהוא קרוב להיות כישראל, ואם יחזיר לו עלולים לטעות בו שהוא קרובו לכל דבר. הרמב"ם בפסקיו השמיט חילוק זה, ואילו בפירוש המשנה הביאו. (וע' גליון הש"ס על הירושלמי שביעית י,ד; אמת ליעקב).

דין יורשים ושותפים שאחד מהם נכרי, האם מותר לישראל לומר לו, טול אתה עבודה זרה ואני אטול דבר אחר — נתבאר בע"ז סד.

דף יח

לה. א. האם עבד עברי נמכר ונשנה?

ב. מי שגנב ואין לו מה לשלם, מתי הוא נמכר לעבד ומתי אינו נמכר?

א. מבואר בסוגיא שיכול אדם למכור עצמו לעבד ולאחר שמשתחרר מוכר עצמו שוב ושוב. וגם משמע שאם גנב ומכרוהו בית דין לשלם גנבתו ולאחר מכן גנב שוב ואין לו מה לשלם, נמכר שוב. (וכן מפורש בריטב"א). ואולם למכרו פעמים על גניבה אחת — נחלקו חכמים ורבי אליעזר בדבר, וכדלהלן. גנב פעמים לאדם אחד ועמד בדין פעם אחת על שתיהן, אינו נמכר אלא פעם אחת. אבל אם עמד בדין פעמים, בין שגנב משני בני אדם בין שגנב פעמים מאדם אחד — נמכר וחוזר ונמכר. כן הסיק אביי, לפרש"י. ולפרוש התוס', גנב כמה פעמים מאדם אחד, נמכר ונשנה בעבור כל גנבה, עד שישלם כל הגניבות (לחכמים, דלא כרבי אליעזר). גנב משני בני אדם — לדברי הכל אינו נמכר ונשנה. מי שמכרוהו בית דין בגנבתו, ואינו חפץ לצאת בשש, כתב הרדב"ז (בשו"ת ח"ב תשח), יכול